

dokkjait a Duna mindkét partján.” Smuts a fenti jelentés befejező mondataiban — hangsúlyozza Ormos a könyvében — „nagyon komolyan” sürgette Masaryk elgondolásának elfogadását. Mint ismeretes: az események túlhaladták a csehszlovák államelnök józan, Magyarországgal szemben *modus vivendi* kereső tervét, mert Párizsban Benesnek és társainak túlzó követeléseit tette magáévá a konferencia.

Ormos Mária az angol jegyzőkönyv alapján már csak az utókor számára idézi Lloyd Georgenak a francia külügyminisztérium vezértitkárához, Berthelothoz intézett kérdését: „Valóban azt gondolja Berthelot úr, hogy békéhez vezetne Közép-Európában, ha a háború után majd felfedeznék, hogy a magyarok panaszai megalapozottak voltak, és hogy barmokhoz hasonlóan egész magyar közösségeket adtak át Csehszlovákiának és Erdélynek, egyszerűen azért, mert a konferencia elutasította a magyar eset megvizsgálását?” Apponyi Albert, a magyar béke delegáció vezetője hiába bizonyította, hogy a magyar lakosság mintegy egyharmadát a szomszéd, utódállamokhoz csatolták és hiába kérte a döntések felülvizsgálatát. (Kossuth.)

VIGH KÁROLY

Shvoy Kálmán és irományai

Idestova egy esztendeje, hogy megjelent a Shvoy Kálmán titkos naplója és emlékirata 1918—1945 című könyv. Viharos érdeklődés fogadta. Nemcsak a tényirodalom, a visszaemlékezések nagy divatja és népszerűsége miatt, hanem az érthető emberi kíváncsiság okán is: hogyan látta egy horthysta tábornok ama huszonöt évet belülről. No meg munkálkodott a kisördög: ezek a fránya történészek oly sok unalmasat összehordanak, különben is köztudott, hogy kényes kérdésekről nem írnak, nem érdemes olvasni őket, de hátha most megtudjuk, hogy is volt valójában. Ha lehet, Szegeden még nagyobb volt az érdeklődés. Hiszen a nagyhírű szegedi kereskedőcsaládba benősült katonatiszt lényegében Szegeden és szegediként futotta be mind katonai, mind politikusi pályáját. (Valóban szegedi volt, nem úgy mint a vele indult, sokszor emlegetett, hírhedt „szegediek”.) Sokan emlékeznek rá is, meg azokra a szegediekre is, akik szerepelnek a könyvben.

Nyilván az érdeklődés láttán, meg az önmagában való érdekesség miatt is, a sajtó azon melegében és széles körben reagált a könyvre. Meg kell mondani, hogy a kritikusok — publicisták és történészek egyaránt — igen sok találó megállapítást tettek a könyvvel kapcsolatban mind a szerkesztés, mind a könyv értelmezése és értékelése, mind pedig Shvoy Kálmán személyisége vonatkozásában. Éppen ezért nyomatékosan jelentkezik a megkésített recenzió előnye és hátránya egyaránt. Támaskodni lehet az eddigi észrevételekre, ugyanakkor fennáll az ismétlés veszélye, az újat mondás nehézsége. Ám, mivel folyóiratunknak vállalt hagyománya, hogy ismertet minden Szegedről szóló könyvet, talán érdemes még egyszer alaposabban szemügyre venni a Shvoy-féle irományokat, abban a reményben is, hogy ez segíthet a további eligazodásban, netán újraolvasásra is késztet.

Hogyan célszerű elolvasni ezt a könyvet? Botor kérdés — mondhatná az olvasó. Hát úgy, hogy elkezdi az ember az elején — és ha van türelme — végigolvassa. Csakhogy ebben az esetben a megszokott mód teljesen félrevezető! Mindenekelőtt arra kell nyomatékkal felhívni a figyelmet, hogy az irományok jelentős, fontosabb és érdekesebb része — a megtévesztő forma ellenére — nem napló, hanem emlékirat. Ennél az akarva-akaratlanul szubjektív műfajnál pedig elemi dolog, hogy a tisztánlátás elősegítése érdekében válaszoljunk az alapvető kérdésre: *ki, mikor és miért* írta a visszaemlékezéseket. A bevezető tanulmány nem végezte el ezt a fel-

adatot. Tényszerűen tájékoztat ugyan az irományok keletkezésének idejéről, eligazít tehát *ꞗ mikor* kérdésében; fel sem merül azonban, hogy *miért* születtek azok, noha ebben az esetben talán ez a legfontosabb kérdés. Ez a mulasztás sajnálatosan befolyásolja a *ki* kérdésre adott választ, Shvoy szerepének, nézeteinek, személyiségének a bevezető tanulmányban olvasható, félresikerült értékelését. Ezért jogosak az eddigi bírálók olyanfajta megállapításai, hogy a bevezető szerzője — Perneki Mihály — nem igazítja el kellőképpen az olvasót, időnként maga is a „napló” hatása alá kerül.

Szerencsére magánál Shvoynál megtalálható a világos magyarázat. Ez azonban olyan furcsa módon kerülhet elő igazában, ha az ember, mondjuk, az 1938-ra vonatkozó bejegyzéseknél kezdi a könyv olvasását és figyelmesen végigtanulmányozza az 1942-es feljegyzésig: „Füzeteket vettem, mert ma megkezdtem emlékeim megírását a háborútól kezdve.” Mi történt Shvoyjal a négy év alatt? Egyelőre csak szikár tárgyyszerűséggel vázoljuk az időköz kezdeti és végpontján betöltött „státusát”. 1938-ban a kormánypart (Nemzeti Egység Pártja, NEP) szegedi vezére, a törvényhatósági bizottság tagja, a város országgyűlési képviselője, a parlamenti Véderő Bizottság elnöke, a NEP országos tanácsának tagja, az Etelközi Szövetségnek (Ex — a még mindig nagy befolyású titkos politikai szervezet) prominens tagja. És még nem is szóltunk a személyével kapcsolatos állandóan visszatérő kombinációkról. Feljegyzései szerint hol belügyminiszterként, hol honvédelmi államtitkárként, hol a kormánypart elnökeként, hol pedig a Ház alelnökeként veszik számításba. Ezekből ugyan semmi sem lett, lehet, hogy részben csak éhes disznó makkal álmodik alapon foglalkoztatták Shvoyt, ám jelzik aspirációjának irányait, bizonyítván, hogy ő sem vette olybá, mintha politikai pályafutásának csúcsára ért volna. Pedig ez volt a csúc. Mert mit látunk 1942 elejére? Kikerült a kormánypartból, elvesztette ezzel kapcsolatos minden tisztségét, megbukott mint ellenzéki képviselőjelölt, teljesen kiszorult a szegedi közéletből, kizárták az Exből, nem jogerősen ugyan, de 8 hónapra elítélték névtelen levelekben leírt rágalmazás miatt.

A hatalmas törésnek nem egyetlen, de igen fontos oka a kormánypartból való kikerülés. Ennek történelmi hátterét mégcsak felvázolni sincs helyünk. (Érdeemes elolvasni erre vonatkozólag mondjuk Sipos Péter Imrédy Béláról szóló könyvének, vagy legalább a Magyarország története 8. kötetének megfelelő részeit.) Kétségtelen, hogy Shvoy is szolgált eddig nem vagy kevéssé ismert adalékokat a folyamat kulisszatitkairól. Az ő szerepével kapcsolatosan két momentum kiemelése látszik szükségesnek. Viszonya a kormányparton belüli frakciókhoz, személyi torzalkodásokhoz, és viszonya a politikai fejleményekhez. Így, mert ez Shvoy fontossági sorrendje is. Shvoy Kálmán elsősorban saját aspirációit követve, másodsorban Gömbös biztatására vállalta a kormányparti képviselőjelöltséget és lett Szeged képviselője 1935-ben. Parlamenti „szűzbeszédében” (1935. június 12.) és további felszólalásaiban is ügyesen, felkészülten, meggyőződést sugározva képviselte és védte a Gömbös-kormány politikáját. (Például 1936. március. 27., 1936. május 6.) Csakhamar összeütközésbe kerül azonban a NEP szélsőséges, úgynevezett „cs” csoportjával. Hogyan és miért? Erről az 1936. szeptember 24-re vonatkozó bejegyzésében így ír: „A Marton körül csoportosuló fiatalok mind agresszívebbek lettek, s minden pozíciót, szereplést, előadói tisztséget, felszólalást maguknak vindikáltak (Kiemelés S. L.), és az idősekkel szemben oly szemtelen agresszivitással léptek fel, hogy az már tűrhetetlen volt.” Mint másutt megjegyzi „...odáig mentek, hogy az idősebb, komolyabb képviselőknek nem is köszöntek, amiért azután felszóltunk és ki lettek oktatva.” A kioktatás persze nem sokat használt, raporra rendelni és megfegyelmezni meg nem lehetett ezt a fasiszta-fasisztoid siserehadat, hogy megtudják, mi az altábornagyi tekintély.

Próbálkozott persze Shvoy másképpen is. Régi kedvenc időtöltését követve, tervezetet készített, ezúttal a NEP vezetésének átszervezésére. Több mint sanda gyanú, hogy egyebek mellett ezzel saját rátermettségét, nagyobb feladatokra való alkalmasságát is be akarta csempészni Gömbös tudatába. A tervezetből nem lett semmi, a kölcsönös ellenszenv a turbulens „cs” csoporttal tovább növekedett Gömbös halála után is. Az ellentétek sokkal inkább módszerbeliek, mintsem elvi természetűek voltak. A NEP-en belüli és kívüli szélsőjobboldal előre-

törése idején, az 1937. április 29-i parlamenti felszólalásában elmondotta, kiket is tart ő szélsőségeseknek. Azokat, akik alkotmány- és törvényellenesen, erőszakos úton kívánják megvalósítani elképzeléseiket. Ugyanitt fejtette ki, hogy ellensúlyozásukhoz gazdasági és szociális intézkedések is szükségesek. Nyugtadni kell a népet. Szóval megfogalmazta az azóta annyiszor emlegetett „szélfifogás” taktikáját. Persze nem ő találta ki azt. Egy hónappal előtte Imrédy foglalkozott e taktika szükségességével. Nem csoda tehát, hogy Shvoy várakozással tekintett Imrédy 1938-ban bekövetkezett miniszterelnöksége elé.

Kezdetől fogva szoros kapcsolatot igyekezett tartani az új miniszterelnökkel, a végrehajtandó programban egyetértettek. Rosszul esett ugyan Shvoynak, hogy noha már biztosnak látszott számára a Ház egyik alelnöki tisztsége, végül mégsem ő kapta meg. Imrédy azonban váltig biztatta: számít rá! (Lásd például az 1938. augusztus 5-i bejegyzést.) A továbbiak szempontjából igen fontos az 1938. október 27-re vonatkozó feljegyzés. Ekkor terjedt el a híre, hogy a miniszterelnök külön értekezletet tartott 25—30 képviselővel, akiket arra szemelt ki, hogy vezetésükkel új, széles körű társadalmi mozgalmat indítson szándékai valórváltásának meggyorsítása céljából. „Ezek szerint tehát ő maga osztályozza a képviselőket a párton belül, s csak egy részükkel akar új pártot, mozgalmat csinálni...” — írta Shvoy. Híre járt ugyanakkor, hogy Imrédy rendkívüli felhatalmazást akar kicsikarni a rendeletekkel való kormányzás érdekében. Shvoy néhány barátjával úgy vélte, hogy „...beszélni kellene őszintén, nyíltan, férfiasan Imrédyvel...”. A miniszterelnök még aznap fogadta Shvoyt, választ adott kérdéseire, és egyben elmagyarázta hírhedt 1938-as őszi terveit: a NEP-ben van 50—60 képviselő, akikkel keresztny, jobboldali politikát nem lehet csinálni, a többi százra azonban számít. A társadalmi mozgalomra szükség van, nem volt szerencsés dolog 25 képviselőt kiválogatni, ebben is az említett 100-zal számol; a kormányba nem szándékozik bevenni „szélsőséges urakat”; a politikának el kell tolódnia jobbra, a szélsőséges pártok programjából meg kell csinálni mindent, amit lehet, s ha a jobboldali párthoz méltó programot meg tudja valósítani, akkor leszámol mind a jobb, mind a baloldali szélsőségekkel; a parlamenttel is kell valamit csinálni — az alkotmányosság tiszteletben tartásával —, mert a házszabályok és az ellenzék miatt igen lassú a tempó és sok az elvégzendő feladat; mindenkinek éreznie kell, hogy új éra következik, a Felvidék visszatérése is indokolja ezt. Ezek után írja Shvoy: „Barátságban, azzal váltunk el, hogy Imrédy kijelentette, hogy nagyon számít rám, nyugtassam meg a barátaimat, én pedig támogatásomról biztosítottam őt.” A továbbiakban két fontos fejlemény következett be. Az egyik: Imrédy mégsem oly módon cselekedett, ahogy Shvoyjal közölte. (A miniszterelnöknek írt szemrehányó leveléből világosan kiderült, mit tartott Shvoy mindenkiféltől sérelmesnek. Azt, hogy Imrédy mégsem a száz képviselőre kíván támaszkodni, hanem elsősorban és megkülönböztetett módon a régen utált „cs” csoportra.) A másik fejlemény: Korniss házelnök, Sztranyavszky és Bornemissza, a kormányból kilépett miniszterek komoly akcióit indítottak Imrédy ellen, főképp a tervbe vett felhatalmazási törvény miatt. Az erők felmérése céljából aláírásokat gyűjtöttek a kormánypárti képviselők körében, azzal, hogy a lista nyilvános kilépést jelentő felhasználása csak közös megbeszélés után következhet be. Shvoyt Sztranyavszki kapacitálta, Ő, átnézvén a már igen terjedelmes névsort, döntött. „Nem tehettem mást, aláírtam az ívet.” A döntést még nem tekintette véglegesnek. Igencsak háborog, amikor az ígért közös megbeszélés nélkül, Sztranyavszkyék bejelentették a listán levő képviselők kilépését a kormánypártból. „Nem tartották meg szavukat, becsaptak” — írja. Hát így, ilyen „elvi” alapon következett be Shvoy kormánypártból való kikerülése, amit azután — kimondva, kimondatlanul — annyiszor megbánt, persze főképp azután, hogy az „ellenállás” teljes kudarcba fulladt. A disszidensek csakhamar megállapodtak a platformban: „Gömbös célkitűzései, haladó, fajvédő program, de nem forradalmi úton.” (L. az 1938. november 22-i bejegyzést.) Rövidesen két csoportra szakadtak azonban, mert Bornemisszáék csak az Ex-tagokat és a jó fajmagyarokat kívánták tömöríteni. Shvoy hozzájuk csatlakozott, s mindvégig egyik vezető tagjuk maradt. Az kimondottan utólagos szépítés részéről, mintha összekötő lett volna a két csoport között. Legfeljebb azok között jeleskedett ő is, akik győzködtek Sztranyavszkyt: hagyja

ott a nem megfelelő elemeket — lényegében a régi, bethleni gárda most kilépett maradványait, akik között horribile dictu, még kikeresztelkedett zsidók is voltak — és a jó fajmagyarokkal csatlakozzék hozzájuk. (L. az 1938. november 22-i és 23-i bejegyzéseket.) Sem ekkori, sem későbbi magatartásával nem cáfolt rá annak a „Nyílt levél”-nek az állítására, amelyet kilépésének magyarázatául tett közzé valamennyi szegedi napilapban 1938. november 30-án: „...minden működésem erősen keresztény jobboldali, nacionalista lesz.”

A kilépettek ilyenféle felfogása magyarázza a disszidensek sorsát az 1939-es választásokon. A kormánypárttól eltérő, új programot nem tudtak, nem is akartak adni. Imrédy bukásával, Teleki kinevezésével a módszerbeli különbségek is eltűntek, akár vissza is térhettek volna. Ám Teleki, Imrédy nyomásának is engedve, saját véleményét is követve, Horthy jóváhagyását is bírva, nem volt hajlandó a disszidenseket visszavenni az új kormánypártba. Túlnyomó többségük le is vonta a következtetést: nem indult választásokon. Az is visszatartó ok volt, hogy mint új pártoknak, sokkal több ajánlásra lett volna szükségük mint a régiéknél, és az ajánlások összegyűjtésében a fenti körülmények miatt nem nagyon reménykedhettek. Ekkor ajánlotta fel Eckhardt Tibor, a kisgazdapárt vezetője Shvoy-nak: induljon az ő listájukon, akkor nem kell olyan sok ajánlás. Shvoy nem sokat habozott, elfogadta az ajánlatot. Egyrészt azért, mert a kisgazdapárt, ekkori programja és főleg Eckhardt személye miatt, nem keltett benne különösebb aggályt, másrészt azért, mert nagyon szeretett volna képviselő maradni. Igaz, közben az foglalkoztatja, hogy ha ő is a kormánypárti listán indulhatna, mind a három szegedi mandátum a kormánypárté lehetne. Az meg sem fordult a fejében, hogy indulása a régi szegedi baloldali pártok esélyeit rontja. Inkább még Rassay Károlyt, aki több cikluson át képviselte Szegedet, szeretnék volna lebeszélni az indulásról. Mindez hozzájárult a nagy meglepetéshez. Miközben a baloldali ellenzéki pártok egymással rivalizáltak és a kormánypárt rájuk ügyelt, megkülönböztetett figyelemmel tüntetve ki Shvoyt, a nyilasok megszerezték a harmadik mandátumot.

A választási bukás után Shvoy lekerült az országos politika színpadáról. Fokozatosan bekövetkezett veresége a szegedi vezérkedés, közszereplés terén is. A harc a kormánypártból való kilépéssel lángolt fel, addig a hamu alatt izzott. Erről a csetepatéről is el lehet mondani: úgy kezdődött, hogy a másik visszaütött, Nem Shvoy volt a „másik”. Az adódó alkalmat sokan törlesztésre is felhasználták. Eszközökben egyik fél sem válogatott. Kétségtelen, Shvoy politikai életbe való visszatérésének az útjában az egyik fő akadály a névtelen levelek ügye lett. Hogy ebben mi volt a valódi tényállás, a rendelkezésre álló adatok alapján ma már lehetetlen megállapítani. Érdekes, hogy névtelen levél elküldésének vádjá már 1935-ben felmerült ellene. (Lásd: emlékiratrészlet a könyv 142. oldalán.) Irományai bizonyítják, hogy — hiperaktivitásának egyik megnyilvánulásaként — szinte mániákus levélíró volt. 1939 végétől 1941 elejéig különösen sok levelet elküldött, és fűhöz-fához rohagált saját ügyében és főképpen Imecs és Tukats szegedi főispánok, valamint Szécsényi, a kormánypárt helyi titkárnak elmozdítása érdekében, akiket fő ellenfeleinek tartott. Persze azok sem hagyták magukat. (Más kérdés, hogy Shvoy vádjainak nagyrésze igaz is lehetett — mint a névtelen leveleké is —, ellenfelei azonban benn voltak a „pikszisben”, ahonnan ő kipottyant.) A névtelen levelek kérdésében mindez szólhat mellette is. Hiszen elmondta ő személyesen, közölte aláírt levélben is vádjait. Megfontolandó azonban az is, hogy Teleki miniszterelnök, aki a Tukats és a Szécsényi ellen írt névtelen leveleknek is elsőszámú címzettje volt, sorozatos jelentkezés ellenére sem fogadta Shvoyt, nem reagált leveleire, Shvoy nagy elkeseredésére egyszerűen nem volt hajlandó szóba állni vele. Mindenesetre tény, hogy az egyik budapesti törvényszék az 1941 áprilisától tartó eljárás után 1941. november 24-én bűnösnek találta és nyolc hónapra elítélte. Fellebbezés után, 1941. október 9-én a Tábla is jóváhagyta az ítéletet. A Kúria 1943. június 10-én, a Kállay-féle hintapolitika által hozott bizonyos enyhülés idején tárgyalta az ügyet a hírhedt Töreký elnökletével, akinél, mint régi jó emberénél, az ismét növekvő befolyású Bethlen István is interveniált Shvoy érdekében. Felmentés ekkor sem született, a Kúria megsemmisítvén az ítéletet, új bizonyítási eljárást rendelt el.

Józsa György Mihály a Magyar Nemzetben (1984. február 16.) igen helyesen utal annak fontosságára, hogy milyen előzmények után, mikor fogott hozzá Shvoy az íráshoz. A fentiekben részleteztük az előzményeket. Az indítékok nyilvánvalóak már akkor is, amikor 1941 januárjában elkezdte írni igazi naplóját, még inkább akkor, amikor elítélése után, 1942 áprilisában „naplószerű visszaemlékezéseit” kezdi papírra vetni. Ez a sors és ez a lelkiállapot egy átlagos habitusú embernek is labilissá tenné a valósághoz való viszonyát. Nagyon fontos dologra utal azonban Zöldi László, amikor azt írja: „...itt most egy karrierista emlékezik” (Élet és Irodalom, 1984. január 20.), akinek — tehetjük hozzá — átlagon felüli karrierizmusához (szokványos eset) bőven társult a hatalomvágy, a hiúság, a fáradságot nem ismerő energia, aktivitás, s akinek ím derékba tört a karrierje. Ez az alapképlet határozza meg az irományok hangvételét és tartalmát. Kétségtelen, hogy ez az állandó nyüzsgéshez, tevékenységhez szokott ember pótcselekvésként is ír, szívesen, néhol kéjelegve idézi fel a múltat, sok-sok részletet felevenít, azonban mindent és mindenkit adott állapotából ítél meg. Legfőbb törekvése az önigazolás. (Az ötvenes évek elején keletkezett visszaemlékezések, melyek egyes részletei kurzívval szedve vannak beiktatva a könyvbe — a történelmi változások nyomán érthetően — inkább csak aláhúzzák ezt a tényt.)

Mindezek figyelembevételével kell mérlegre tennünk Shvoy életének másik fordulópontját, a hadseregből történő nyugdíjazását is. Ezt ő egyértelműen az ellene irányuló üldözés eredményének tudja be. Holott, ha szubjektív kommentárjait nem vesszük késpénznek, érdekes momentumokra figyelhetünk fel. Például arra, hogy mindvégig élénken foglalkoztatják a szegedi közélet eseményei, izgatja a politikai szereplés gondolata. Somogyi polgármester megbetegedésével, már 1932-ben felmerül polgármesterré jelölésének ötlete. Nem zárkózik el a gondolat elől, sőt! 1934 elején, amikor már szó volt nyugdíjazásáról, de még nem dönt el a kérdés, ismét nagyon érdeklí a szegedi polgármesteri poszt. Közben lejárt szolgálati ideje. Ez persze nem jelentett automatikus nyugalomba vonulást. Felettesei azonban — személyi és nem elvi okok miatt — nem tartottak igényt további működésére. Shvoy ambicionálta, hogy a katolikusok mintájára minden felekezet állítson emlékművet Szegeden a világháborúban elesettek tiszteletére. A protestánsok és a görögkeletiek után került sor 1933 októberében a zsidó hitközség által emelt emlékmű felavatására. Az avatóbeszédet Shvoy helyezte el az első koszorút, és ő is beszédet mondott. Beszédének tartalma és stílusa nem tért el attól, amit Gömbös miniszterelnök és hadügyminiszter bemutatkozó beszédében mondott. (A zsidóságnak azt a részét, amely sorsközösséget érez a nemzettel, éppen úgy testvéremnek fogom tekinteni, mint más magyar testvéremet. Én láttam a háborúban zsidó hősokeket... — idézi önigazolásként joggal Shvoy az 1932. október 11-re vonatkozó feljegyzésében.) Elkövette azonban azt a baklövést, hogy megemlékezett Löw Immánuel, a nagyírú szegedi főrabbi érdemeiről is. Ő pedig persona non grata volt Horthy szemében. Ez mint ürügy, megkönnyítette Shvoy nyugalomba küldését. Kétségtelen, hogy az eseményekkel párhuzamosan nem tekintette akkora ügynek az egészet, mint később, sérelmei felemlegetése idején. Kedvvel, simán és nagy lendülettel tért át a politikusi pályára.

Shvoy magatartásáról, személyiségéről nemcsak naplója árulkodik, szólnak kortársai is. Mint például Magyar László, az ismert baloldali újságíró, Móra Ferenc tisztelője és barátja. Ő 1935 őszén Levélféle Shvoy Kálmánhoz címen közreadott írásában, előlve a civil kurázsit, alaposan megcsipkedte Shvoyt. Jó oka volt rá. Shvoy mint városatyja töröltette a város költségvetéséből az újságíró által már négy éve irányított, Magyar Téka néven ismert kulturális és kiadói vállalkozás támogatását. Mégpedig azért, érvel Magyar, mert az ő egyik régebbi, humoros tárcájában saját családjának tagjait vélte felismerni Shvoy, továbbá Magyar Lászlót terhelte ama nagy mulasztás is, hogy a Délmagyarország nem közölte a hírt 1933-ban: Shvoy hazatért rendes évi szabadságáról. Vétkei tetézte azzal, hogy nem köszönt az utcán az altábornagy-képviselőnek. Mindezen sérelmeit Shvoy kellő nyomatékkal tudomására hozta az újságírónak, illetve főnökeinek. Számos adalékkal szolgál az írás Shvoy egyéb hatalmaskodási és hiúsági eseteiből is. (Arról a szívós küzdelemlről, hogy — a beosztás és a kegyelmes cím okán

— őt illesse meg a protokolláris első hely mindenhol a városban, maga Shvoy is büszkén emlékezik meg.)

Végezetül Shvoy Kálmán emberekkel és ügyekkel kapcsolatos szubjektivitásáról még egyetlen, összefoglalóan jellemző esetet. Higgadtan, tárgyilagosan értékelhető és főképpen ellenőrizhető, hiszen általánosan ismert személyiséggel kapcsolatos. Teleki Pál — mert róla van szó — ellentmondásos történelmi szerepe eléggé világos ma már. Felelősségérvétől áthatott vívódásai, objektíve és szubjektíve korlátozott erőfeszítései, lelkiismeretfurdalásai, tragikus sorsa azonban nyilván más egyéni-emberi minősítést vívtak ki számára, mint Shvoynál olvasható. Szerinte ugyanis — akár az öngyilkosság után egy hónappal írt tényleges naplóbejegyzést nézzük, akár az egy évvel későbbi visszaemlékezést vesszük — Teleki tudálékos, cinikus és beképzelt. Miért? Mert nem engedte vissza őt a kormánypártba, nem volt hajlandó fogadni és főképpen azért, mert megírta azt a levelet, amely a könyv 199—201. oldalain olvasható. A levél válasz Shvoy azon panaszaira, hogy az 1939-es választásokon a kormánypárt tisztességtelen eszközökkel dolgozik ellene. Teleki persze védi a mundér becsületét, teszi ezt azonban igen szellemesen, gunyorosan és finom iróniával. (Csupa olyasmi, ami Shvoy számára felfoghatatlan. Tessék megfigyelni: a humornak és a humorérzéknek még csak a nyomai sem lelhetők fel az irományokban.) Ezekért van tehát az elfogult ítélet, amelyen az elgondolkoztató öngyilkosság sem enyhít egy szemernyit sem Shvoy tudatában.

Természetesen sok kérdésről lehetne még írni az irományok kapcsán. Így szólni lehetne a háború éveiben ténylegesen vezetett naplóról. Az alapvető benyomás ezzel kapcsolatosan azonban az, hogy jóval kevésbé érdekes, mint a visszaemlékezések. A politikai élet periferiájára szorult Shvoy rádiót hallgatva és másodkézből, például újságírókkal beszélgetve szerzi értesüléseit. Teljes passzivitásban éli át az eseményeket, sodródik azokkal. Legfeljebb a „kávéházi Konrád” szerepét vállalja, abban tetszeleg. Egyéniségének rajzához sem szolgáltatnak lényegesen új vonásokat ezek a lapok. Nem befolyásolják tehát a feltett kérdésre adott választ sem, amit az eddigiekben kíséreltünk meg összefoglalni: ki és miért írta meg az irományokat.

Az összegzés lényegét úgy is megragadhatjuk, hogy messzemenően egyetértve Kónya Sándorral (Társadalmi Szemle, 1984. április), kijelöljük ezen irományok helyét a velük együtt megemlíthető írások között. Világos, hogy ez a hely nem Kádár Gyula emlékiratai mellett, különösen nem Andorka Rudolf tábornok naplója mellett, hanem Prónay Pál és Zadravecz István szintén jólismert „napló” társaságában van. Meghatározóan közös vonás az utóbbi kettővel, hogy szerzőik akkor fogtak tollat, amikor látványos bukással kikerültek a kor politikai vezető garnitúrájának szűkebb-tágabb köréből. Ez alapvetően motiválja felfogásukat, jellemző „kritikus” magatartásukat.

Mindemellett csatlakozhatunk az eddigi bírálók sorához, akik észrevételeik, jogos kritikájuk után kijelentik, hogy a Shvoy-féle irományok megjelentetése helyes volt. A kiadó igen jó szolgálatot tett vele, elsősorban persze a történészszakmának. Hogy mire és hogyan használható fel a bőséges anyag, arra vonatkozóan szintén történetek utalások és fejtegetések, mindenekelőtt Kónya Sándor említett bírálatában. Szeged múltjának megismeréséhez külön meríthetünk belőle. Az olvasó azonban nem feledkezhet meg arról, amit a rövidség kedvéért egy — meglehet elcsépett — hasonlattal próbálunk érzékeltetni. Shvoy írásai tükrözik a kort, amelyben íródtak és amelyről szólnak. A tükrözés azonban torzít. Méghozzá érdekes és változatos módon torzít: némely részletet kiemel és élesen visszaad, másutt felismerhetetlenné kuszálja a vonásokat, néhol rútit, többnyire azonban szépít. A valóság hiteles felismerésére tehát alkalmatlan. Nem is baj — vigasztaljuk magunkat —, hiszen a történettudomány egyre világosabb, hívebb képet fest erről a korról. (Kossuth.)

SERFŐZŐ LAJOS